EBÛ MANSÛR-İ MÂTURİDÎ'NİN TEVHİD KİTABI

Tevhid Kitabı, sünnet ve cemaat ehlinin reisi, saygı değer büyük imam, Şeyh Ebû Mansûr-i Mâturidî tarafından yazılmıştır. Allah kendisine gani gani rahmet eylesin.

Bu kitap on iki fasıldır.

Birinci Fasıl

Allah bütün sıfatları ile başlangıcı olmayan ***Bir*** (vâhid-i kadîm) dir. Sıfatları, zatının aynı da değildir, gayrı da... Allah'tan başka varlıklar, sıfatları ile beraber sonradan olma (hâdis) dırlar. Bunları Allah kendi dileğiyle sonradan var etmiş, bildiğine göre de her birinin miktarını oranlamış (takdir etmiş) tır.

İkinci Fasıl

Allah ortağı, dengi, benzeri, başlangıcı, sona ermesi, sınırı ve sonu olmayan ***Bir***'dir. O'nun birliği gerçekten, hakikî mânâsıyla birliktir. Allah'tan başkasına ***Bir*** denilirse de mecazî mânâsıyla denilebilir, zira Allah'tan başkası belirli, belirsiz parçalara ayrılabilir, bu ise onlarda gerçek birlik olmadığını gösterir.

Üçüncü Fasıl

Allah ezelî (lemyezel=öncesiz) dir. Ezelde yalnız o vardı, başka hiçbir şey yoktu; ne mekân, ne zaman, ne duman[2], ne arş, ne

[2] Arapçada ***gamam***, ak bulut demektir. Varlıkların yaradılmadan evvelki

gök, ne hava vardı. O nasıl ise öyledir, yine de olduğu gibi kalacaktır. O'nun hâlleri değişmez, çünkü hâlleri yaratan O'dur. Bulunduğu durumun değişmesi vehmedilmeksizin , O, arş üzerine istiva etmiş (ilâhî tahtına oturmuş) tir; arşın da göklerin de üstündedir. Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de: "Allah, günahlardan sakınanlarla beraberdir" (*Nahl 128*) ve "Allah kötülüklerden sakınmış olanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir" (*Bakara 194* ve *Ankebût 69*) ve "Biz O'na şah damarından daha yakınız" (*Kaf 16*) ve "Üç kişinin arasındaki sırda Allah onların dördüncüsüdür" (*Mücâdele 7*) ve "Mahzun olma, Allah bizimle beraberdir" (*Tevbe 40*) buyurmuştur. Bunların hepsi, Allah'ın olduğu durumda değişmesi vehmedilmeksizin ve ancak akla doğru gelecek şekilde, halktan ayrıldığı veya onlara ulaştığı, halktan çıktığı veya onlara girdiği ve buna benzer mânâlarla vasıflandırılmaksızın öyledir, mânâsınadır; bunu böyle anlamalı!

Dördüncü Fasıl

Allah teâlâ zihinlerde tasavvur olunamaz, ilimler ve anlayışlar O'nu kavrayamaz. O, cisim, cevher ve araz diye adlandırılamaz. Sonu, sınırı yoktur ki, akıl onu kavrayabilsin. Cisimlerin sıfatları ile ve arazlarla vasıflandırılamaz. Her ne zaman zihnine böyle bir tasavvur gelecek olursa, bilmelisin ki Allah yaratıcıdır. O'nun zatı, yaratıkların zatına asla benzemez; zira O, başlangıcı olmayan bir varlıktır. Böyle noksanlardan ve kendisini ihtiyaç ve za'iflik ile vasıflandırmaktan çok yüksektir.

"kaos hâli" demek olacak. Biz, bunu duman diye tercüme ettik; Thales, kâinat, hilkattan evvel duman hâlinde idi, Herakleitos, ateş hâlinde, sonrakiler nebuleuse hâlinde idi derler, maksat bunları reddir.

Beşinci Fasıl

Allah teâlâ hazretleri, ilim (bilgi), kudret (güçlülük), hikmet (her şeyi yerli yerinde yapmak), rahmet (yarlıgamak), cûd (cömertlik), irade (isteme), meşiyyet (dileme), tekvîn (iş görme), azamet (büyüklük), celâl (yücelik) ve bunlar gibi bütün sıfatlarıyla teşbihe ve ta'tile gitmeksizin, hakikî[3] surette ezelde vasıflanmıştır. İş görme sıfatı, yapılan işten (tekvîn, mükevvenden) başkadır. Zira tekvîn, Allah'ın sıfatıdır, yapılan şey (mükevven) ise yaratılmıştır; yapma sonradan olma değil, yapılan sonradan olmadır[4].

Altıncı Fasıl

Allah'a, var olma (şey'iyyet), sabit kılma ve sabit olma mânâsıyla şey denir; zira şey değildir demek, yok demektir. Bunun gibi zattır, nefistir de denir. Fakat cisimdir, denemez. Zira cisim, var olana has değildir. Çünkü, cisim değildir demek, yok demek değildir.

Yedinci Fasıl

Allah teâlâ, ancak Kitap ve Sünnette ve Müslümanların sözlerinde kullanılan isimleri ve sıfatları ile adlandırılır. Allah'a sabırlı (sabur) sıfatı verilir mi, verilmez mi? Ulema bunda ihtilâf ettiler, şu hâlde bu sıfatla Allah'ı vasıflandırmaktan sakınmak en sâlim yoldur. Allah'a utanma sıfatını vermekte de ihtilâf ettiler, bundan da sakınmak iyidir, ancak Allah'ı bu vasıf ile vasıflandıran günahkâr olmaz, çünkü eserlerde ve Müslümanlar arasında bu sıfat kullanılmıştır. Allah'a dua ederken "Ey zarar verici ve ey faide verici" de-

---

3 ***Teşbih***, Allah'ı insan sıfatlarına benzetmek; ***ta'til*** ise bir sıfatı, eseri yok, Allah bomboştur, demektir; ***hakikî***, gerçekten, mecazî değil, mânâsınadır.

4 Eş'arî'ye göre ***tekvîn***, mükevvenin sıfatıdır, bunun için de sonradan olmadır. İmam, bu fikri red ediyor.

nilmesini birçokları caiz görmüşlerdir. Amma söz arasında olmadığı zaman, yalnızca Allah'a "zarar verici" demeyi caiz görmemişlerdir. Allah'a, "Ey nur" denilebilir, eğer bu sözden, nur verici veya hidayet edici veya nuru ve karanlığı yaratan, yahut da her türlü eksiklerden beri olan mânâları kastedilmiş olursa...

Sekizinci Fasıl

Allah ki, rahmân (her nimeti veren), rahîm (rahmeti çok), âlim (bilgin), kaadir (güçlü), mâlik (egemen), kuddûs (kutlu), selâm (güvenli), mümin (iman verici), muheymin (her şeyi gözeten), azîz (şerefli), cebbar (eksikleri tamamlayıcı), mutekebbir (büyüklük gösterici), hâlik (yaratıcı), bâri' (yoktan var edici), musavvir (kılık, suret verici) dir; O'nun ilmi, kudretidir (kudretinden ibarettir) denilmediği gibi, kudretinden başkadır da denilemez; şu kadar ki, Allah'ın ilmi, kudretinin aynı da değildir, gayrı da değildir, denilebilir; Allah'ın sıfatı, zatının aynı da değildir, gayrı da, denildiği gibi. Diğer sıfatlar hakkında da işlem böyledir. Rivayet edildiğine göre Hazret-i Peygamber, "Allah'ın, yüzden bir eksik, doksan dokuz adı var, bu adları sayan kimse Cennet'e girer," buyurmuştur.

İmam hazretleri diyor ki, bu (Allah'ın doksan dokuz adı olması), halkın adlandırması bakımındandır. Allah'ın adlandığı ad ise sıfatının kendidir[5], Allah'ın sıfatları ise birbirinden başka şeyler de-

---

[5] İmam'ın, hadîste Allah'ın doksan dokuz adı vardır, denilmesinden bu adlar doksan dokuz sıfatı ifade eder mânâsı çıkarılmasın; adlar değiştikçe sıfatlar değişmiş olmaz, bu "adlar" aynı sıfatın halka göre değişen tabirleridir, hakikatte Allah'ın vasıflandığı sıfat birdir, diğer sıfatlardan ayrı bir şey değildir, çünkü bunların ayrı şeyler olmaları için hadleri, nihayetleri bulunmak lâzımdır, Allah'ın sıfatında ise had ve nihayet yoktur, demek istiyor ki, bu takdirde Allah'ın zat sıfatları, fiil sıfatları, sübut sıfatları, diye bir ayırma yapmak ve bunların sekiz veya altı olduğunu söylemek yanlış olur. Adlandırma bakımından ise zat sıfatları sekiz değildir.

ğildir, adet ile ifade edilir şeyler de değildir. Böylece Allah'ın sıfatı olan Kelâmullah şöyle başladı ve şöyle sona erdi şeklinde had ile, nihayet ile vasıflanamadığı gibi, harflerle ve hecelerle veya ses ile de vasıflanamaz; zira Allah'ın sıfatlarının sınırı da, sonu da yoktur; zatının haddi ve nihayeti, iptidası ve gayesi de yoktur.

Dokuzuncu Fasıl

Kur'an-ı Kerim'deki "Attığın zaman sen atmadın, Allah attı" (*Enfâl 17*) âyetine, keza "O'na biz ruhumuzdan nefh ettik" (*Tahrîm 12*) âyetine ve bunlar gibi olan âyetlere iman etmek gerektir. Bununla beraber Allah atıcıdır, üfürücüdür sıfatları ile adlandırılamaz; çünkü dinde böyle bir adlandırma yapılmamıştır. Ama Allah yapıcı, yaratıcı ve buna benzer sıfatlarla adlandırılır, zira bunlarla adlandırma yapılagelmiştir. Allah'ın diğer adları hakkında da işlem böyledir.

Onuncu Fasıl

Ebû Hanîfe'nin şu sözü söylediği rivayet ediliyor: Zihninde Allah diye tasarladığı hayale ibadet eden kimse, zihne ve hayale sığmayan Allah'a ibadet etmedikçe küfürden kurtulamaz. Şeyh (Mâturidî) diyor ki: zira Allah teâlâ, halkı yaratmadan önce, mekân tasavvuru ve mesafe fikri yok iken, herhangi bir şeyin içinde veya herhangi bir şeye bitişik ve ondan ayrı veya bir şey üstünde veya onun altında veya bir şeyin sağında veya solunda olma imkânları yok iken var olan, başlangıcı, sonu olmayan (ebedî) bir varlıktır. Binaenaleyh O'nun sınırı ve sonu (haddi, nihayeti) olması, tasavvur edilemez. O, nasıl idi ise, olduğu gibi olmaktadır. Zira O, olduğu gibi olmanın zail olmasından ve kendisindeki hâllerin değişmesinden çok yüksek (müteal) tir. Nitekim Cenab-ı Allah, İbrahim Peygamber kıssasında İbrahim'in ağzından: "Ben durumu değişenleri sev-

mem" (*En'âm 76*) buyurmuştur. Şeyh (İmam-ı Mâturidî) âyetteki âfil (zâil), hâli değişir mânâsınadır, bu ise Allah'ın devamlı olarak bulunduğu gibi durur olduğunun delilidir, diyor.

On Birinci Fasıl

Rivayet ediliyor ki, Ebû Hanîfe hazretlerine, Allah teâlânın halkı yaratmadan önceki hâli (nerede idi ve ne yapıyordu, diye) soruldu. O da, kudretle bulunuyordu, cevabını verdi. Kimin kudretiyle, denilince de, kendi kudretiyle, dedi. Şeyh (Ebû Mansûr-i Mâturidî) diyor ki: İşte bu söz, Allah'ın kudreti vardır, zatının aynı da değil, gayrı da, demek olduğuna delildir. Yine bu söz Allah'ın sıfatları kendisine nisbet edilir, Allah sıfatına nisbet edilmez, demek olduğuna da delildir. Bu fikrin dayandığı esas, sıfatların Allah'a izafe edilmesidir. Bu yüzden Allah'ın ilmi veya kudreti denir, fakat Allah ilmi ile âlimdir ve kudretiyle kaadirdir, denmez. Sıfatı âlet veya vasıta yaparak, Allah ilmiyle âlim, kudretiyle kaadir'dir de denmez. Eğer kimin ilmiyle ve kimin kudretiyle, diye sorulursa, kendi ilmiyle, kendi kudretiyle cevabı verilir, diğer sıfatlarda da işlem böyledir.

On İkinci Fasıl

Allah'ın sıfatları, vasıflandırılamaz[6]. Zira sıfatı vasıflandırmada Allah'ın sıfatlarının zatından ayrı şeyler, vasıflanan nesneler olmaları şüphesi vardır. Bunu izah edelim: Allah'ın ilmi kadîmdir veya kudreti ebedîdir, başlangıcı, sonu olmayan rahmeti, ezelî tekvîni vardır. Ve bunun gibi Allah'ın herhangi bir sıfatı kadîmdir, dene-

---

[6] Meselâ Allah'ın ilim sıfatı, zatı gibi, kıdem sıfatı ile muttasıftır, denemez. "Azîzün Hakîm" denilince, hakîm, azizin sıfatı değildir. Her ikisi zatın sıfatıdır. İlm-i vâsi'dir, denilir, ama bu, tavsif değil, bir genişletme, kuvvetlendirme veya izahtır.

mez. Keza Allah'ın ezelî kudreti veya ilmi (lemyezel ve lâ yezal ilmi) denemez. Belki, Allah sıfatları ile kadîmdir. Allah sıfatları ile ezelî (lemyezel) dir, denir; sıfatlar, Allah'a nispet edilir, sonra Allah sıfatları ile kadîmdir, diye vasıflandırılır. Bu esasa göre, Allah'ın sıfatı, mutlak olarak şeydir, denilemez. Zira bu, sıfatların ayrı şeyler olmaları vehmini uyandırır; şu kadar ki zatının gayrı olmayarak sabittir mânâsına şey, Allah'ın sıfatıdır, denilir. Allah'ın sıfatı şey değildir, denilemez; zira bu yok demektir. Ancak teşbih ve ta'til etmeksizin şey, Allah'ın hakikî sıfatıdır, denir[7]. Sıfatları ayrı nesneler yapmak, Allah'ın birliği esasıyla uyuşamaz.

Allah'ın vasıflanacağı sıfatlarda dikkat edilecek kıstas, O'na nispet edilecek sıfatların ilim (bilgi), kudret (güçlülük), azamet (büyüklük), celâl (yücelik) gibi Allah'a yaraşan şeyler olmasıdır. O'na yaraşmayan çocuklu, karılı, işkence eden, zulmedici, yaramaz gibi sıfatları nispet etmek caiz değildir. Yaraşıp yaraşmadığında şüphe edilen sıfatları ise Allah'a isnat etmekten çekinmek en sâlim yoldur.

Keza, Allah durmadan yaratır, durmadan söyler ve durmadan merhamet eder, denilmesi uygun olmaz. Allah'ın diğer adlarında ve sıfatlarında iş yine böyledir; O'na nispet edilmesi yaraşıp yaraşmayacağında şüphe edilenlerden sakınmak uygundur. Bunun gibi İslâm ümmeti arasında kullanılmamış herhangi bir sıfatla Allah'ı vasıflandırmaktan sakınmak, sâlim yoldur. Keza Allah'a hürmeti ihlâl etme şüphesi bulunan sıfatları O'na nispet etmekten de sakınmak uygun olur.

---

[7] Bu ibarenin metnine bakınız. Mesele şu: Allah'a şey denir mi, sıfat şey midir, şey sıfat mıdır, şey, varlık demek midir, sabit demek midir? Bu mesele, yokluk (adem), âlem-i emir, vücut, sübut, mahiyyet ve eşyanın hakikatleri meselesiyle ilgilidir.

Mânâsı akıl ile de, nakil ile de anlaşılmayan (müteşâbih) sıfatlara gelince, bunları tevile gitmeyerek, mânâlarını Allah bilir demek en sâlim ve en güzel yoldur. Zira müteşâbih sıfatların mânâlarını bilen Allah'tır.

Şeyh (Ebû Mansûr) ihlâs kelimesi olan "La İlâhe İllâllah" ın tefsiri hususunda diyor ki: Bu kelimenin evveli, Allah'tan başkasından ulûhiyyeti nefydir. Âhiri de ulûhiyyeti Allah teâlâya ispattır. Şu hâlde ihlâs kelimesi başından sonuna kadar tevhiddir.

Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini tasdik, dinde inanılıp kabul edilmesi gerekli olan geçmiş kitapların ve peygamberlerin hepsinin doğruluğunu bilmektir. Şu kadar ki, bu tasdiki yaptıktan sonra onu bozacak ve inancı sarsacak bir şey yapmamak gerek. Başarı veren Allah'tır, Allah'ın yardımı ile kitap tamam oldu.